

КООПЕРАТИВНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ФЕРМЕРСТВА

На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектору спостерігається зростання соціально-економічного значення малого підприємництва як невід'ємної складової розвитку сільських територій. Проте декларації державних інституцій щодо необхідності забезпечення сприяння ефективного його розвитку не отримали практичного завершення. Метою дослідження є вивчення шляхів якісного розвитку селянських господарств на принципах взаємовигідної співпраці та забезпеченні сталого розвитку сільських територій. В процесі дослідження використовувалися результати опитувань, що проводилися серед представників малого аграрного бізнесу, а також було проаналізовано наукові джерела, присвячені проблемам ефективного функціонування селянських господарств. Запропоновано для використання термін «фермерське село», під яким розуміється сукупність селянських домогосподарств споживчого та товарного типів, які активно співпрацюють між собою з метою спільного вирішення соціально-економічних проблем розвитку та зосереджені в одній місцевості. Обґрунтовано необхідність створення якісно нової моделі співпраці селянських господарств в масштабі сільських поселень, яка передбачає наявність системи взаємопов'язаних обслуговуючих кооперативів, участь в яких забезпечить селянам належний рівень конкурентоспроможності продукції. Доведено важливість створення системи кадрового забезпечення для ефективного функціонування господарств сімейного типу на товарних засадах.

Ключові слова: фермерські господарства, конкурентоспроможність, сільські території.

На современном этапе развития отечественного аграрного сектора наблюдается рост социально-экономического значения малого предпринимательства как неотъемлемой составляющей развития сельских территорий. Однако декларации государственных институтов о необходимости обеспечения содействия эффективного его развития не получили практического завершения. Целью исследования является изучение путей качественного развития крестьянских хозяйств на принципах взаимовыгодного сотрудничества и обеспечения устойчивого развития сельских территорий. В процессе исследования использовались результаты опросов, проводившихся среди представителей малого аграрного бизнеса, а также были проанализированы научные источники, посвященные проблемам эффективного функционирования крестьянских хозяйств. Предложено для использования термин «фермерское село», под которым понимается совокупность крестьянских домохозяйств потребительского и товарного типов, которые активно сотрудничают между собой с целью совместного решения социально-экономических проблем развития и сосредоточены в одной местности. Обоснована необходимость создания качественно

новой модели сотрудничества крестьянских хозяйств в масштабе сельских поселений, которая предусматривает наличие системы взаимосвязанных обслуживающих кооперативов, участие в которых обеспечит крестьянам надлежащий уровень конкурентоспособности продукции. Доказана важность создания системы кадрового обеспечения для эффективного функционирования хозяйств семейного типа на товарных началах.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, конкурентоспособность, сельские территории.

At the present stage of development of the domestic agricultural sector a growing social and economic importance of small businesses as an integral part of rural development. However, the declaration of state institutions on the need to ensure the effective promotion of development have not received practical completion. The aim is to study ways of qualitative development of farms on the basis of mutually beneficial cooperation and sustainable rural development. The study used the results of surveys conducted among small agricultural business, and analyzed scientific sources on the problems of effective functioning farms. Proposed to use the term "farming village", which means a series of peasant household consumer and commodity types that actively cooperate among themselves for the purpose of solving social and economic problems of development and are concentrated in one area. The necessity of creation of a new cooperation model scale farms in rural settlements, which provides for a system of interconnected service cooperatives, participation in which will provide farmers be competitive products. The significance of creating a system of staff support for the effective functioning of family farms in product type basis.

Key words: farms, competitiveness, rural areas.

Вступ. Сучасний етап розвитку вітчизняного аграрного сектору характеризується зростанням соціально-економічної ролі суб'єктів малого підприємництва, а також намаганням державних інститутів створити умови для набуття часткою особистих селянських господарств, що здійснює виробничу діяльність на товарних засадах, статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Нажаль, останні спроби в цій сфері не завершилися прийняттям нормативно-правового акту, що стимулював би збільшення чисельності суб'єктів аграрного підприємництва. Проблема, на нашу думку, полягає у відсутності реальної концепції розвитку малого та середнього бізнесу, яка передбачала б поєднання економічної та соціальної складових даного процесу.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика сучасного розвитку вітчизняних селянських господарств знайшла своє відображення в працях В.К. Збарського, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Свиноуса та ін.

Методика досліджень. Проте, на нашу думку, потребують подальшого вивчення питання, пов'язані із дослідженням шляхів забезпечення їхнього функціонування як повноцінного суб'єкта аграрного підприємництва. В статті були застосовані наступні методи наукового дослідження: абстрактно-логічний

метод – при виявленні соціально-економічної сутності селянських господарств та узагальненні теоретичних засад функціонування господарств сімейного типу; монографічний – при дослідженні поглядів науковців на проблеми розвитку селянських фермерських господарств.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз перспектив кооперативної форми консолідації ресурсного потенціалу селянських господарств як

Результати дослідження та їх обговорення. В цьому аспекті надзвичайно важливим є забезпечення функціонування селянських господарств товарного типу в межах регіональних адміністративних одиниць на принципах взаємовигідної співпраці, консолідації зусиль з метою спільного вирішення як економічних, так і соціальних питань. Сукупність селянських домогосподарств споживчого та товарного типів, які активно співпрацюють між собою з метою спільного вирішення соціально-економічних проблем розвитку та зосереджені в одній місцевості, визначаються нами як «фермерське село» або «село фермерського типу».

Основними принципами функціонування даної моделі є.

1. Забезпечення сталого розвитку території розташування. Постійне оновлення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, турбота про освіту членів та учасників моделі.
2. Взаємовигідний характер співпраці господарств споживчого та товарного типів.
3. Поєднання диверсифікації виробничо-господарської діяльності та взаємозалежності її результатів в межах сільської спільноти.
4. Набуття рис та статусу регіонального центру впливу та можливість захисту соціально-економічних інтересів членів і учасників.
5. Конкурентоспроможність продукції та задовільний рівень задоволення матеріальних і духовних потреб як критерій ефективності функціонування моделі.

За сучасних умов функціонування малого та середнього аграрного підприємництва відбувається на фоні системної кризи вітчизняного аграрного виробництва як сукупності взаємопов'язаних елементів, діяльність яких має

передбачати не тільки суто виробничий аспект, а й включити в себе забезпечення умов для тривалого інноваційного розвитку. Природа ситуації, що склалася, обумовлена суперечностями між економічними цілями сільгоспвиробників (максимізація прибутку як основний критерій діяльності, мінімізація капіталовкладень як спосіб скорочення виробничих затрат тощо) та негативними соціальними наслідками їхньої діяльності (недотримання екологічних норм у виробництві, низький рівень інституціональної діяльності та ін.).

Важливим фактором, що негативно впливає на існуючу ситуацію щодо розвитку малого аграрного підприємництва, є домінування крупних аграрних компаній та об'єднань як учасників державних програм з розвитку галузі та головних вигодоотримувачів від реалізації відповідних урядових заходів. Необхідно відзначити, що запропонована нами модель співіснування селянських господарств враховує декілька аспектів в своєму розвитку.

1. Переважна більшість вітчизняних сіл остаточно сформувалися як адміністративно-соціальне утворення за часів колгоспної моделі організації сільськогосподарського виробництва, коли великотоварне сільськогосподарське підприємство виконувало селозберігаючу функцію, забезпечуючи задоволення соціальних потреб селянства, консолідуючи працездатне населення у єдину економічну одиницю. Саме тому необхідно забезпечувати об'єднання наявного ресурсного потенціалу на базі утворень кооперативно-корпоративного типів як способу ефективного функціонування малих форм аграрного підприємництва в умовах агресивного конкурентного середовища.

2. Даний сегмент аграрного виробництва включає в себе товарні, дрібнотоварні та споживчі господарства, кожне з яких характеризується особливостями використання ресурсної бази, мотиваційною системою та ін. Завданням пропонованої моделі в цьому аспекті є нівелювання негативних наслідків різновекторного розвитку селянських господарств.

3. За сучасних умов забезпечення розбудови сільських територій є одним із стратегічних напрямків державної соціальної політики. Невід'ємною

складовою даного процесу мають стати ефективно функціонуючі на засадах підприємництва селянські господарства.

В цьому аспекті запропонована нами модель «фермерського села» передбачає розвиток товарного сільськогосподарського виробництва із одночасною диверсифікацією виробничо-господарської діяльності підприємницьких одиниць як однієї з умов успішного взаємовигідного існування (табл.1). Її метою є об'єднання товарних сільськогосподарських виробництв сімейного типу та забезпечення їхньої ефективної економічної діяльності із подальшим набуттям інституційного статусу. Дана модель стимулюватиме відхід особистих селянських господарств від споживчого типу виробничої діяльності і сприятиме еволюційній трансформації на підприємницькі засади господарювання.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика моделей сільських територій*

Найменування критерію	Колгоспне село	Сучасне село	Фермерське село
Характер виробництва продукції	Переважно товарне	Товарне та дрібнотоварне	Переважно товарне
Форма об'єднання ресурсів	Виробничий кооператив	Можлива наявність обслуговуючого кооперативу або неформальних міжгосподарських утворень	Система взаємопов'язаних обслуговуючих кооперативів
Статус сільгоспвиробників	Підпорядкованість державі, об'єкт реформ аграрного сектору	Наявність формального статусу без можливості реального впливу на заходи державної політики	Повноцінний інститут
Статус селян	Члени, наймані працівники	Суб'єкти господарювання, наймані працівники	Суб'єкти господарювання

*Авторська розробка

Одним із напрямків створення даної моделі є формування на рівні сільських територій системи обслуговуючих кооперативів, результати діяльності яких (переробка, реалізація продукції, сервісні та інформаційні послуги тощо) мають задовольняти потреби усіх членів «фермерського села», стимулюючи їх до активної плідної співпраці. Необхідно відзначити, що ідеологи кооперативного руху, а саме М.І. Туган-Барановський та О.В. Чаянов розглядали кооперативні організації як одну з форм захисту інтересів селянства від негативного впливу монополізму, який нині спостерігається практично у всіх видах діяльності, пов'язаних із наданням сервісних послуг сільгоспвиробникам [6], [8].

Нажаль за сучасних умов активний розвиток обслуговуючих кооперативів, які формували б фермерські господарства, стримується за низки обставин, не останнє місце серед яких займає відсутність кваліфікованих фахівців з питань створення кооперативних об'єднань та забезпечення їхнього успішного функціонування, а також низький комунікативний рівень серед представників середнього та малого аграрного підприємництва. Законодавчі та управлінські ініціативи державних інституцій не можуть змінити ситуацію на краще, оскільки серед структур, які лобіюють прийняття відповідних рішень, немає представників вітчизняного фермерства.

Позитивно вплинути на існуючий стан речей може, на нашу думку, налагодження плідної співпраці представників малого аграрного бізнесу та регіональних науково-навчальних центрів, які мають відповідний науковий та педагогічний потенціал для надання можливості вітчизняним фермерам не тільки здобувати необхідні навички в сфері здійснення кооперативної діяльності, а й вирішувати конкретні виробничо-господарські питання з урахуванням особливостей нормативної бази, сучасних техніко-технологічних розробок тощо. Також за допомогою науковців центрів можливо забезпечити координацію діяльності фермерських господарств у вирішенні важливих регіональних соціально-економічних проблем.

Висновки. В процесі дослідження доведено необхідність зміни наукових підходів щодо забезпечення ефективного розвитку селянських господарств, соціально-економічне значення діяльності яких суттєво зросло. Нами

запропонована модель інтеграції товарних та споживчих селянських господарств в межах адміністративно-територіальних одиниць на базі системи обслуговуючих кооперативів. Наголошується, що запорукою успішного кооперативного будівництва на основі селянських господарств є вирішення кадрового питання. В цьому аспекті надзвичайно важливим є налагодження плідної співпраці представників малого аграрного підприємництва та регіональних науково-навчальних центрів.

Список використаних джерел

1. Збарський В. К. Становлення та розвиток малих форм господарювання на селі: монографія / В. К. Збарський. – К.: НАУ, 2006. – 432 с.

2. Збарський В. К. Особисті селянські господарства: місце і роль в продовольчому забезпеченні країни / В. К. Збарський, П. К. Канінський / / АгроІнком. – 2008. – № 1-2. – С. 27-32.

3. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК/М.Й. Малік, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. - № 3. - С.3-7.

4. Свиноус І. В. Проблеми стійкості особистих селянських господарств в умовах економічної кризи / І. В. Свиноус // АгроІнком. – 2008. – № 3-4. – С. 45-48.

5. Свиноус І. В. Методологічні аспекти щодо трактування поняття “особисте селянське господарство” / І. В. Свиноус // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету / ПДАТУ. – Кам’янець-Подільський, 2008. – Вип. 16, т. 3. – С. 148-151.

6. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации./М.И. Туган-Барановский – М.: Экономика, 1989. – 496с. – (Экон. наследие).

7. Федоров М.М. Концептуальні напрями стратегії розвитку АПК та сільських територій України на період до 2020 року / М.М. Федоров М.М., П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк та ін. // Брошура. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2008. – 46с.

8. Чайанов А. В. Краткий курс кооперации / А.В. Чайанов// Брошура. - М.: Кооперативное товарищество, 1925. – 80с.